

Olajos Teréz

THEOPHYLAKTOS SIMOKATTÉS

SZENT GOLINDUCHRÓL SZÓLÓ ELBESZÉLÉSÉNEK FORRÁSA

Theophylaktos Simokattés Maurikios császár koráról szóló történeti művében¹ /V 12/ megemlékezik Golinduchról, aki előkelő perzsa nő létére a Sāsānida birodalomban keresztény hitre tért és ezért vértanúságot szenvedett. A számomra hozzáférhető szakirodalomban eddig nem került behatóbb vizsgálat alá a kérdés, milyen kutfőből meritett anyagot szóban forgó elbeszéléséhez a nagy bizánci historikus. Ennek a forráskritikai problémának a megoldását kísérem meg az alábbiakban.

a/ Mit írhatott Ióánnés Epiphaneus Golinduchról?

Miután Chosroés uralmának kalandos kezdetét elmondotta /IV 7,1-V 11,9 pp.161,28-210,7/, a kereszténnyé lett s a nagykirállyal egyidőben a bizánci birodalomban tartózkodó perzsa mártírnő, Golinduch történetére tér ki röviden Theophylaktos Simokattés /V 12,1-13 p. 210,8-212,5/, hogy aztán a következő két caputban Chosroés kereszténybarátságának bizonyítékát, Sergios vértanunak felajánlott ajándékait s azok dedikációs szövegét közölje szó szerint /V 13,1-14,12 p.212,7-216,5/. Az elbeszélés azonos sorrendjét² találjuk Euagrios egyháztörténetében is: VI 17-19 /p. 233,31-235,4/ Chosroés sorsáról, VI 20 /p. 235,5-9/ Golinduchról szól s végül VI 21 /p. 235,10-238,16/ Chosroés ex-votoit közli.³

Mint más munkámban kimutatni igyekszem,⁴ Euagrios egyháztörténetét Theophylaktos Simokattés nem használta forrásul. Az anyagcsoportosítás azonos sorrendjét ezen a ponton minden bizonnyal az magyarázza, hogy egyfelől Euagrios ismerte s bizonyára helyenként felhasználta Ióánnés Epiphaneus Chosroés

római földre meneküléséről és győztes hazatéréséről irt monográfiáját,⁵ másfelől az epiphaniai historikusnak e ma már csak erősen megcsonkulva fennmaradt művét használta főforrásául Theophylaktos⁶. Szinte magától adódik a feltevés, miszerint Golinduch-ról Simokattés előképe, Ióannés műve is szólt és pedig az elbeszélés menetének ugyanazon pontján, ahol Euagrios és Theophylaktos.

Annak azonban, hogy Ióannést tekintsük a theophylaktosi Golinduch-életrajz forrásának, ellene látszik szólni az a tény, hogy Euagriosnál semmitmondóan rövid tudósítás szól csak a perzsa mártírról: ἴδε καὶ Γολιανδοῦχ μάρτυς ὧσα παρ' ἡμῶν ἦν, ἡ δὲ πολλῶν μὲν πόνων τὸ μαρτύριον διενέγκασα, τῶν μὲν πάλιν περὶ αὐτὴν ἀκτιζομένην, μεγάλων δὲ τεραστίων ἐργείων γενομένην /VI 20 p.235,5-8/. Holott ha a részletes theophylaktosi elbeszélés anyaga meglett volna Ióannés monográfiájában, úgy az e munkát ismerő Euagrios bizonyára kapva-kapott volna ezen az egyháztörténetíró számára különösen hálás témán s maga is kiadósabban szólott volna róla.⁷

Az elmondottak után és Theophylaktos szövegének vizsgálata alapján arra következtethetünk, hogy Simokattés Ióannés-nél az euagriosihoz hasonló rövidke híradást talált csupán a csodatévő perzsa vértanu bizánci földre érkezéséről, amely Chosroés ott tartózkodása idejével esett egybe.⁸ Nagy a valószínűsége annak, hogy a Golinduch-életrajzot bevezető mondat Theophylaktosnál⁹ éppen erre a Ióannési híradásra megy vissza s ezt az utalásszerű rövid közlést aztán Simokattés más forrás alapján kibővítette. Feltételezhető, hogy az elbeszélés legelején álló λόγος /210,8/¹⁰ s a valamivel lejjebb szereplő διήγησις /210,12/ szó voltaképpen historikusunk két forrására, a Ióannési híradásra és egy másik szerző részletesebb

Golinduch-életrajzára utal.

b/ A Golinduchról szóló források

Golinduchról az első életrajzot röviddel a vértanu 591. július 13-án¹¹ Hierapolisban¹² bekövetkezett halála után¹³ Stephanos, Hierapolis püspöke írta,¹⁴ amint erről Euagrios művének 593-594 táján írt fejezetében /VI 20/ tudósít: ἡς τὸν βίον ἀνέγραψε Στέφανος ὁ πρότερος ἐπίσκοπος τῆς Ἱεραπολитоῦν /p. 235,8-9/. Az egyháztörténetíró azonban nem ad részletes elbeszélést Golinduchról, ami arra utal, hogy 593-594 táján Euagrios csak másodkézből tudott a stephanosi Golinduch-életrajz létezéséről, de nem olvasta, nem használta azt.¹⁵

Theophylaktos elbeszélésén kívül Golinduch életéről a következő források¹⁶ maradtak ránk: Eustratios¹⁷ részletes Golinduch-vitája¹⁸ valószínűleg Maurikios császár 602 novemberében történt bukása előtti időből;¹⁹ a VII. század utolsó negyedében író Iohannes nikiui püspök sommás utalásai a perzsa mártír történetére görögből arabra s arabról koptra fordított krónikájában;²⁰ az 1256-1317 között élt Niképhoros Kallistos Xanthopoulos²¹ egyháztörténetében a XVIII. könyv 25. fejezete²² és végül egy névtelenül hagyományozott gruz nyelvű életrajz.²³

c/ Eustratios Golinduch-életrajza lehetett-e

Theophylaktos forrása?

A Golinduchról szóló források kritikájával, az irodalmi tradíció kérdéseivel a szakirodalomban mindössze két munka foglalkozik. Időrendben az első P. Peeters "Sainte Golindouch, martyre perse" című cikke az Analecta Bollandiana 62. kötetében /1944 p.74-125/. A szerző a gruz nyelvű vita kivételével valamennyi fent említett művet bevonta vizsgálódásai körébe, amely-

nek középpontjában az Eustratios-féle Golinduch-életrajz áll.

Meggyőzőnek látszik Peeters hipotézise,²⁴ miszerint a Maurikios császárt és a maurikiosai politikát dicsőítő²⁵ hagiografikus mű Phókas idején aligha örvendhetett nagy publicitásnak s csak a 620-as években, Hérakleios aktív perzsa politikája és győztes hadjáratai idején válhatott időszerűvé és közismertté.²⁶

Ugyanilyen plauzibilisnak látszik első pillanatra Peetersnek az a feltevése is,²⁷ miszerint a 620-as évek táján ismertté váló Eustratios-féle Golinduch-életrajzot, illetve annak egy rövidített változatát²⁸ használta forrásul Theophylaktos. Ez a nézet azonban Eustratios és Theophylaktos szövegének gondos összevetése után tarthatatlannak bizonyul.

Ugyanis nemcsak jelentősen rövidebb az elbeszélés Theophylaktosnál mint Eustratiosnál²⁹ és nemcsak az események sorrendje gyökeresen más a két szerzőnél,³⁰ hanem az eustratios-i műből teljességgel hiányzó adatokat és motívumokat is találunk Simokattés elbeszélésében. Így például historikusunk közli, hogy Golinduch első látomása étkezés közben történt,³¹ s leírja az eksztázis külső megnyilvánulásait /p. 210,17-21/. Theophylaktos elmondja, hogy a mártír második eksztázisakor az angyal megjósolta férje halálát, ami persze hamarosan be is következett /p. 211,10-12/,³² s ezután Nisibisben ismerkedett meg a keresztény hit dogmáival /p. 211,12-16/.³³ Mindez hiányzik Eustratiosból. Sőt a két verzió között kifejezett ellentmondások is mutatkoznak. Eustratios szerint Golinduchot megkeresztelkedése után férje árulta be a nagykirálynál /§ 7 p.155,17-20 vö. § 6/,³⁴ Theophylaktos szerint viszont a mártír csak férje előre megjósolt halála után lett keresztényé s természetesen nem a házastárs feljelentése révén szereztek tudomást a mágusok arról, hogy az előkelő perzsa asszony elhagyta ősei hitét /p. 211,11-16/.³⁵

Míg Eustratiosnál a Nisibis és Daras között épült Sergios szentélyben ért véget a mártir élete /§ 24-25 p.171-173/, addig Theophylaktos sommás utalásából arra következtethetünk, hogy Golinduch Hierapolisban halt meg.³⁶ Hiába keresünk a két szöveg között nyelvi egyezéseket is. Néhány e témakörben egészen közönséges szón kívül, nint amilyenek az εὐχῆ , az ἑκστασις vagy a Krisztus szenvedéseinek jeruzsálemi helyeire utaló παθήματα, nem találunk Eustratiosnál és Theophylaktosnál egyaránt szereplő kifejezéseket. A két életrajz között meglevő kétségtelen egyezések³⁷ nyilvánvalóan abból fakadnak, hogy a különböző Golinduchról szóló hagyományok bizonyos pontokon szükségképpen ugyanazt mondták el.

Biztosnak látszik tehát az, hogy Eustratios műve nem lehetett Theophylaktos Simokattés előképe s az utóbbinak a Golinduch életére vonatkozó részleteket máshonnan kellett vennie.

d/ A stephanosi hagyományt őrző gruz nyelvű

Golinduch-életrajz és Theophylaktos

Peeters a Golinduchra vonatkozó hagyomány két ágát tételre felezte fel:³⁸

a/ az elveszett Stephanos-féle életrajzra megy vissza

Nikiui Iohannes chronogr. c.96 és

Niképhoros Kallistos Xanthopoulos, h.e. XVIII 25;

b/ Eustratios művére ill. annak rövidített változatára épül

Theophylaktos Simokattés hist. V 12.

Mint feljebb erről szó volt, számunkra elfogadhatatlan az a nézet, amely szerint Thophylaktos hist. V 12 forrása az eustratioszi mű. A következő lépés ezután a közvetve vagy közvetlenül a stephanosi életrajzhoz kapcsolódó műveknek és Theophylaktos elbeszélésének az összevetése.

G.Garitte "La passion géorgienne de Sainte Golindouch" című cikke,³⁹ illetve az abban közölt latin fordítás⁴⁰ révén vált hozzáférhetővé a Golinduch-életrajz gruz verziója,⁴¹ amelyet a X/XI. századforduló táján másolt ivroni /athosi/ 57-es és az ugyancsak a XI. század első negyedéből származó tbiliszi A 95-ös kódexek őriznek.⁴² G.Garitte alapos elemzés, mindenekelőtt pedig a gruz életrajz és Eustratios művének gondos összevetése nyomán arra a következtetésre jutott, hogy Peetersnek a gruz passio közelebbi ismerete nélkül megkockáztatott feltevésével⁴³ ellentétben az orientalis vita nem a görög életrajz fordítása, hanem Stephanos művének az átültetése: "le texte représenté par la version géorgienne ne peut être que l'ouvrage même de Stéphane, l'évêque d'Hiérapolis".⁴⁴ Peeters⁴⁵ és Garitte⁴⁶ feltételezi, hogy Stephanos szírián írta művét, és mivel a gruz verzió stílusa és nyelvhasználata arra mutat, hogy éppen szír nyelvű szövegből fordították,⁴⁷ megalapozottnak látszik Garrittenak az a véleménye, hogy Golinduch gruz életrajza a legkorábbi és legautentikusabb⁴⁸ műnek, a kortárs és szemtanu Stephanos által írt vitának közvetlen s az eredetit általában hiven követő fordítása.⁴⁹ Hogy a gruz verzió semmiképpen sem Eustratiosra épült, ezt egyértelműen bizonyítják a kaukázusi életrajznak azok a mozzanatai, amelyeknek nyoma sincs az eustratioszi elbeszélésben.⁵⁰

A stephanosi Golinduch-életrajzhoz legközelebb álló gruz változatnak és Theophylaktos Simokattés elbeszélésének az összevetéséből világos, hogy Simokattés előadásának egyetlen részlete sem mond ellent a névtelen gruz passió adatainak, és a theophylaktosi történetnek lényegében minden mozzanata⁵¹ fellelhető az anonim hagiografikus műben.⁵²

Theophylaktos Simokattés

hist. V 12.

1./ τέκεται ... αὐτὴ ἐκ τῆς Βαβυ-
λωνίας, μάγου δὲ τοῦ γένους αὐτῆς·
πατὴρ δὲ τῶν ἐπιφανῶν σατραπευόν-
των ἐφορολογεῖτο τὸ Περσικὸν ⁵³...
ἐς γάμον ἀνδρὶ τῶν ἐπισήμων ἐκ-
δόσωσιν /p. 210, 13-17/.

2./ συνεστιωμένη ⁵⁴... γεγονέναι
πάρετος ... τὰς αἰσθήσεις πολλῶν
ὕστερον ἐπανήκειν πῶς ἐς αὐτήν
... /p. 210, 17-22/.

3./ "μεγάλας καὶ ἐν οὐδὲι τεθεά-
μαι ἐναποκειμένας πολὺς, μεγάλων
τε ἀγαθῶν πρεσβευομένην τρυφήν τοῖς
τὸν μέγιστον προσκυνοῦσι θεοῦ, ὃν δὴ
Χριστιανοὶ ὀρσηκεῖοντες ..." ⁵⁵
/p. 210, 22-26/.

A gruz nyelvű vita Garitte

latin fordításában:

/Gulanducht/.... genere Persa,
quae propria erat Chosrois
regis Persarum... habuit
maritum magorum principem
/III 1-2 vö. VI 2, VIII 3/.

Sancta autem fuit in admira-
tione tres dies /III 4/, vö.
Post tres dies recepit mentem
suam /IV 1/.

Sancta... vidit augelum Do-
mini qui ostendebat ei loca
duo: unus locus erat tenebra-
rum, in quo erat multitudo
hominum peccatorum, et unus
locus erat lucidus, in quo
erant homines iusti. Respondit
sancta Gulanducht et dixit
angelo: "Domine, quis est locus
hic tenebrarum in quo crucian-
tur homines multi?" Dixit ei an-
gelus: "Hi sunt primi tui cogna-
ti, qui idola colebant... hi
sunt cultores Dei... et qui
baptizati sunt in nomine domini
nostri Iesu Christi" /III 4-6
vö. IV 3/.

- 4./ ἔλεξε τᾷδε ... ὁ μὲν οὖν ἐκεῖ- Narrabat marito suo revelatio-
νης γαμέτης ἐξεμυκτηριζέ- nem... maritus autem succensuit
ναίου τὰ ῥήματα, ὅτε δὲ που ἑδραῖ- et dixit ei cum iracundia: "Ut
αν αὐτῆς τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν te spectro, in corde habes fidem
τῆς θρησκείας μετὰθεοῖν κατενόη- christianorum, et per illam
σεν, σωφρονίζεῖν ἐδόκει ῥαπέζων istam revelationem vidisti"
... /p. 210, 22; 26-211, 4/. /IV 1-2/.
- 5./ ἡ μὲν οὖν τῇ θεῷ ἔρωτι πτερω- Sancta autem deinceps non am-
θεύσα τὸν νοῦν, τὰ ὧτ' που καταβύ- plius ascendit in cubile mariti
ουσα, ταῦς αὔραις διαχεῖσθαι τοῦς sui. Et deinde rursus interro-
λόγους παρεῖχετο /p. 211, 4-6/. gabat captivos de christianis-
mo... /IV 2-4/.
- 6./ γίνεται τοῖνυν τῇ γυναίῳ καὶ Sanctae autem iterum et deinde
ἐτέρας θεῶς κρεῖττονος ἐπιφοιτή- etiam tertium manifestatus est
σεως ἑλλαμψίς· ἄγγελος γὰρ ἐφ' ἐστι- angelus Domini et ei dixit: ...
κει αὐτῇ ... καὶ πάλιν ... αὐτῇ ... "Ecce rex demittit eum in
... τὴν τῶν φθασάντων θέαν ἐδεύκνυε certamen et ibi morietur; tu
προηγδρευέ τε καὶ ... τοῦ συνευνέ- autem ne amplius tardes bapti-
του θάνατον /p. 211, 6-11/. zari et christiana fieri" /IV
5-6/.
- 7./ Ὁ μὲν οὖν τοῦ γυναικοῦ γαμέτης ... post abitum mariti sui...
καταβύει τὸν βίον κατὰ τὴν τοῦ audivit quoniam in certamine
ἀγγέλου προαναγδρευσιν, τὸ δὲ γυναι- occisus est ... quarebat festi-
ον τὴν βαβυλωνίαν καταλιπόν πρὸς nanter ut baptizaretur... de-
τὴν Νέσιβιν ⁵⁶ γίνεται ... μυεῖται liberavit ut apud suas tribus
γοῦν παρ' αὐτῶν ταῦτα δὴ τὰ τῶν iret... et ivit illa ad chri-
Χριστιανῶν θεῶν ὄντως καὶ ἀπορρητα stianorum sacerdotes... et ora-
δόγματα /p. 211, 11-16/. bat illos... ut festinanter
dignam facerent illam baptismo.
Sacerdotes... baptizaverunt eam

..... /V 1-3 v8. VI 3/.

8./ ... τοῖς μᾶλους ⁵⁷ τοῦτο
κατὰ δὲ δὴλον γέγονεν /p.211, 17/.

Post multum tempus baptismi
sanctae, certior factus est
rex de illa et omnibus cognati-
tis eius... hoc ut manifestatum
est sanctae... /VI 1-2/.

9./ /μᾶλους/ ἐς ἀναζητήσιν γίνον-
ται τοῦ γυναικός. ἤκον γοῦν εἰς τὴν
Νέσιβιν, ⁵⁸ καὶ τὰ μὲν πρεσβύτερα
τῆς ἀξιολογίας ἐν κολακείαις αὐτοῦς
παρεσκεύαστο /p. 211, 17-21/.

...succensuit rex valde de il-
la et misit duos ex optimati-
bus... sancta autem dixit iis...
"Ne fiat mihi, renegare regem
Iesum Christum..." rex autem...
misit ad eam iterum et tertium
et eam monuit: "Sic velis re-
negare baptismum, et sciunt
dei mei, ducam te uxorem meam...
/VI 2-4/.

10./ Ἐπεὶ δὲ νεκρῶνται, καὶ ὁ
λόγος αὐτοῦς ἀδρανῆς, ἐν εἰρ-
κῇ σκληρῇ τὸ γυναικὸς χρόνῳ
πολλῇ κατακλείουσιν /p. 211,
21-22/.

Rex autem... succensuit de bea-
ta et iussit ... collare fer-
reum grave imponi collo eius,
ut non posset sursum aspicere
et videre caelum... et de die
in diem cruciari illam /VI 5/.

11./ ... ἐκικουρῶ τοῦ ἐκιστα-
τοῦντος ἀγγέλου αὐτῇ τῆς φυ-
λακῆς ἐξεχώρησε καὶ ἐς τὴν 'Ρω-
μαίων ἀφ' ἧς γῆν /p.211, 24-26/.

...manifestatus est eis angelus
... et dixit carnificibus et
equitibus: "Quo ducitis an-
cillam istam Christi? Dimit-
tite istam. "Illi autem timu-
erunt a visione ... Tum dixit

angelus....: "Si ita est et sigillum sanum decet auferre vos, accipite /illud/ et ite."

Tum avulsit angelus sigillum a gutture sanctae... /XI 3-5/...

... Nam erant quidam e domo eius qui secuti sunt viri, ... tum dixit illis angelus....:

"Abducite istam et abite in Graeciam" /XII 7/. Tum abduxerunt sanctam ipsius homines et coeperunt iter facere in Confiniis,..... et pervenerunt ad flumen Euphratem et transierunt illi /XII 9/.

12./ ἡ μὲν οὖν ἀχρὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπελθοῦσα ... εὐχόμενα τε ἀποδομένη ἐν τῇ παναγῇ μνημεῖον τοῦ μεγάλου θεοῦ ... Χριστοῦ ... /p. 211, 26-31/.

... consilium cepit eundi Ierusalem et adorandi sancta loca /XIV 2/ contendit Ierusalem ad orandum et ad adoranda sancta et laudabilia loca Christi /XV 2/.

13./ ἔς τὴν Ἱερὰν ἐπανεβράμετο πάλιν /p.211,31/.

Rursus reversa est et ivit ad loca Hierapolis /XVI 1/.

14./ πολλὰ τε περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Χοσρόδῳ προαναγορεύσασα τὴν τε προσχώρησιν αὐτοῦ Ῥωμαίους ... /p. 211,31-212,3/.

...permansit Orientem versus... ad videndum regem Babylonis, quid illi eventurum esset. Nam praevidit nobis martyr Christi Chosrois regis etiam novi fugam et deinde restitu-

tionem et quia cito perituum
esset regnum Persarum /XVI 1-2
vö. XVII 1-12/.

15./ βίον τε ἱσαγγελον πολιτευ- emisit animam laete
σαμένη, καὶ ὡς κρείου ἀγίους ... excipientibus sanctis angelis
ἀπέστη τῶν τῆδε τὸν τῆς καρτερύ- ut iret in praeparatum pro ea
ας στέφανον .../p.212,3-5/.⁵⁹ regnum... /XX 1/.

A gruz Golinduch-életrajz és Theophylaktos elbeszélése
között kimutatható egyezések alapján joggal tételezhetjük fel,
hogy historikusunk forrása az V. könyv 12 caputjának megírása-
kor a hierapolisi Stephanos műve, illetőleg annak görög⁶⁰ vál-
tozata lehetett.

e/ Niképhoros Kallistos Xanthopulos és
Iohannes, Nikiu püspöke Golinduchról

Ezt az imént említett feltételezésünket alátámasztja a szó-
ban forgó Theophylaktos Simokattés passzusnak Niképhoros Kallis-
tos Xanthopulos,⁶¹ valamint Iohannes nikiui püspök elbeszélésé-
vel⁶² való összevetése is.

Bár Niképhoros kiadósan meritett Euagrios egyháztörténe-
téből és ismerte s helyenként felhasználta Theophylaktos monog-
ráfiáját is,⁶³ Golinduch életéről nem Euagrios s nem is Theo-
phylaktos alapján írt. A XVIII. könyv 25 caputjának utolsó mon-
data, amely a perzsa mártírnak Stephanos által történt fényes
eltemettetésére és a hierapolisi püspök által írt életrajzra
utal úgy értelmezhető, hogy Niképhoros /valószínűleg közvetítő
forrás közbejöttével/ a Stephanos-féle mű alapján írt Golinduch-
ról.⁶⁴ /Ταύτης τὸν βίον Στέφανος, ὁ τῆς Ἱεραπόλεως πρῶτος
συνεγράφητο· ἐκεῖνη τε συγγενόμενος, καὶ ἕκαστα ὡς εἶχεν ἐξ ἐκεῖ-
νης ἀναμαθῶν, ἐντόμως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸν ταύτης νεκρὸν τῇ
γῇ παραδεδωκώς: Migne P G t.146 c.377 D./

Ha a Niképhoros és a Theophylaktos által előadott életrajzi elbeszélést szembesítjük, az egyező motívumok mellett első pillanatra azok a csak az egyik vagy csak a másik szerzőnél szereplő adatok tűnnek fel, amelyekkel hol Theophylaktos, hol Niképhoros teszi elbeszélését részletesebbé. Így például Niképhoros megadja Golinduch szülőinek a nevét, közli, hogy férjétől több gyermeket szült. Ezek az adatok nem szerepelnek Simokattésnél. Más részlettel bővíti a szent első eksztázisának leírását Theophylaktos, aki a látomás külső megnyilvánulásait mutatja be részletesen /p. 210,17-22/ és Niképhoros, aki viszont annak időpontjára utal. Magát a látomást konkrétabb színekkel ábrázolja Theophylaktos /p.210,22-26/, mint Niképhoros, aki inkább csak céloz arra a τὸ θεῶν τῆς οἰκονομίας μετέτα μυστήριον fordulattal. A perzsa mártírnő életének a fent említett látomás és a hosszú raboskodás közötti eseményeiről csak Simokattés szól.⁶⁵ Ezzel szemben a börtönben történt csodás dolgokat, mindeneke-lőtt a mártírságra vágyó Golinduchnak angyali parancsra történt lenyakazását és feltámasztását, a véres öltönye által tett csodákat csak Niképhoros közli, Theophylaktos nem. Ugyancsak historikusunk által nem említett adat Niképhorosnál: a római földre lépő vértanu először Kirkésionba és Darasba⁶⁶ érkezett.

Ezen eltérő, de nem ellentmondó, hanem egymást kiegészítő részletek mellett is megállapítható azonban a két biográfia lényeges mozzanatainak az egyezése, azonos sorrendje: a mágusok nemzetségéből származó apa és az előkelő férj bemutatása; a pogány perzsa vallású Golinduchnak egy eksztázis nyomán történt kereszténnyé válása és emiatti bebörtönöztetése a mágusok által; csodás kiszabadulás után római földre érkezése; jeruzsálemi zarándoklata után Golinduch hierapolisi tartózkodása⁶⁷ és halála.⁶⁸

A két életrajz szövegének szembesítése néhány stiláris hasonlóságra is fényt vet.

Theophylaktos Simokattés	Niképhoros Kallistos
210,14 μέγας δὲ τὸ γένος αὐτῆς	ἐκ μέγων γεγεννημένη
210,16 ἀνδρὶ τῶν ἐπισήμων	ἀνδρὶ δὲ τῷ πρώτῳ τῆς συγκλήτου
ἐκδόσωσιν	βουλῆς ἐκδοθεῖσα
211,8-9 ἄγγελος ἐφεισθήκει αὐτῇ	ἄγγελος ἐπιστὰς
211,15-16 ... μυεῖται ... τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα... δόγματα	τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μυεῖται μυστήριον
211,17 μέγους	μέγους ἐκδοτος γενομένη
211,22 χρόνῳ πολλῷ	πολλῶν ἐτῶν
212,5 τὸν τῆς καρτερίας	μαρτυρίου στέφανον
στέφανον	

Megállapítható tehát, hogy Theophylaktos és a stephanosi hagyományokból merítő Niképhoros Kallistos elbeszélése között ellentmondó adatok nincsenek, mindkét életrajz azonos sorrendet követ s végül itt-ott stiláris összecsengések is fellelhetők közöttük.

A nikiui János krónikájában /c. 96/ található adatokat Golinduchról P.Peeters⁶⁹ és G.Garitte⁷⁰ egyaránt a stephanosi hagyományokhoz kapcsolja. Simokattés és egy generációval későbbi honfitársa elbeszélésének összevetésekor - a fentebb elmondottak után egyáltalán nem meglepő módon - azt állapíthatjuk meg, hogy Iohannes és Theophylaktos Simokattés Golinduchra vonatkozó adatai között ellentmondás nincs, mindkét történet azonos sorrendet követ és megegyező vagy összeegyeztethető⁷¹ motívumokból épül fel. Az a tény, hogy néhány Theophylaktosnál meglévő részlet teljességgel hiányzik nikiui János művéből,⁷²

vagy éppen fordítva, néhány Simokattésnél nem szereplő /de a gruz verzióból és Eustratiosból ismert/ eseményre röviden utal⁷³ Iohannes, természetesen annak a következménye, hogy a Stephanosra visszamenő közös tradícióból helyenként más és más adatot vett át Theophylaktos és Iohannes.

f/ Konkluzió

A fentieket összegezve a következőket állapíthatjuk meg. Theophylaktos Euagrioshoz hasonlóan az elbeszélés menetének ugyanazon a pontján szól Golinduchról, ahol a perzsa mártírnő-re főforrása, Ioannés Epiphaneus is utalhatott.

A vértanunő életrajzi adatait Theophylaktos vagy közvetlenül Stephanos hierapolisi püspök Golinduch-vitájából, ill. a feltételezhetően szír nyelvű írás görög fordításából merítette, vagy pedig - ami talán valószínűbb - a stephanosi szentéletrajz egy görög nyelvű lerövidített változatából. Alátámasztja ezt a megállapítást a stephanosi mű leszármazottjának tekinthető gruz életrajzzal való egyezés és a hagiografiai hagyománynak ugyanehhez az ágához tartozó két elbeszéléssel, nikiui János püspökével és Niképhoros Kallistos Xanthopoulos egyháztörténetirőével kimutatható rokonsága.

Ezzel szemben az Eustratios-féle Golinduch-életrajzhoz nincs köze Theophylaktos elbeszélésének: ezt mutatják az egymástól különböző, olykor éppen ellentmondó részletek a két műben.

Eddigi vizsgálódásaink összefoglalását egy lehetőség fellyillantásával kell még kiegészítenünk. Fentebb abból indultunk ki, hogy az egyháztörténetirő Euagrios kapva-kapott volna a perzsa mártírnő életének részletes elbeszélésén, ha illető honfitársa, Ioannés Epiphaneus művében fellelt volna. Ez a felté-

telezés persze csak arra az esetre helytálló, ha abból indulunk ki, hogy Ióannés Epiphaneus elveszett monográfiája a szent-életrajz csodás-vallásos elemeit az egyháztörténetíró számára vonzó formában juttatta szóhoz. Nem elképzelhetetlen azonban, hogy a világi történetíró éppen fordítva, a vértanu vitájának csak a történeti magját adta vissza a legendaszerű motívumok messzemenő mellőzésével. Amennyiben Chosroés elűzésének és trónjára való visszatérésének historikusa valóban az utóbbi módon reprodukálta a Stephanos-féle elbeszélést, úgy nem elképzelhetetlen, hogy Euagriós a számára kevésbé érdekes híradást elhanyagolta, Theophylaktos viszont, maga is világi történelmet írván, éppen főforrásából, Ióannésból vette a maga stephanosi hagyományra épülő, de a csodás elemeket minimálisra redukáló elbeszélését Golinduchról.

J e g y z e t e k

- 1 A szöveg mérvadó kiadása, amelyre az alábbiakban mindenkor építetek: Theophylacti Simocattae Historiae. Ed. C. de Boor. Editionem correctiorem curavit explicationibusque recentioribus adornavit P. Wirth, Stutgardiae 1972.
- 2 A sorrend megegyezését már P. Péeters észrevette /Sainte Golindouch, martyre perse: Analecta Bollandiana 62, 1944, 96-97/. Am e találó megfigyeléséből levont következtetésével, hogy tudniillik Theophylaktos forrásként használta volna Euagriost, nem érthetünk egyet; lásd ezzel kapcsolatosan készülő könyvemet: Jean d'Épiphanie et les autres sources des Histoires de Théophylacte Simocatta, Budapest, Akadémiai Kiadó, s.a.
- 3 Az ex-voto szövegeket Euagrius és Theophylaktos hagyományozta ránk, Niképhoros Kallistos Xanthopoulos egyháztörténetében /XVIII 21-22/ Euagrius /VI 21/ közlése alapján irt Chosroés ajándékairól és azok dedikációs szövegéről.
- 4 Lásd feljebb 2 jegyz.
- 5 Erről Euagrius /V 24/ maga így vall: ... Ἰωάννη ἐμὴ τε κολίτη καὶ συγγενεῖ καθ' εἰρμὸν ἱστορηται, μέχρι τῆς Χοσροῦ τοῦ νέου πρὸς Ῥωμαίους φυγῆς καὶ τῆς ἐς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἀποκαταστάσεως Μαυρικίου... μάλιστα τὰ χρίστα εἰς τὴν βασιλείαν χρημασὶ τε μεγάλους καὶ στρατεύμασι καταγαγόντος· εἰ καὶ μήπω ἔτυχον ἐκδεσθῶδες.

- 6 Hogy Theophylaktos kiadósan meritett Ióánnés Epiphaneus mű-
véből, ez közismert. Hogy miképpen használta Simokattés
szóban forgó forrását, erről részletesen szól feljebb 2
jegyzetben idézett könyvem .

- 7 Jellemző ebben a vonatkozásban Euagrius /VI 23/ részletes
megemlékezése szent Symeónról.

- 8 P.Peeters id.m. 76,89-91,117-123; G. Garitte, La passion
géorgienne de Sainte Golindouch: *Analecta Bollandiana* 74,
1956, 414-416.

- 9 Λόγος δὲ ὡς ἡμᾶς ἐξεφούτησε πρὸς τῇ Ἱερῇ κλέει τὸ τη-
νικαῦτα καιροῦ Γολινδοῦχ γενομένην, <κατὰ> τὴν Χοσροῦ
πρὸς τὰ βασίλεια κἀθοοον /p. 210, 8-10/.

- 10 Lehetséges, hogy a λόγος szót változatlanul vette át Ióan-
nés Epiphaneus művéből, ahol az szóbeli információra utalha-
tott. Persze nem zárható ki az sem, hogy a λόγος Ióánnés
monográfiáját jelöli itt.

- 11 Eustrat., *Vita martyris Golinduch* /ed. Papadopoulos-Kerameus;
ld. a latin rezümét/ § 26 p. 173 ; vö. lejjebb 17-19 jegyz.--
Synaxar. ecclesiae Constantinopolitanae ed. Delehaye /Pro-
pylaeum ad *Acta Sanctorum Novembris*, Parisiis 1902/ col.813-
-818. -- *Fortitudo et certamen beatae Gulanducht* II 1, XX 4
/vö. 23 jegyz./.

- 12 Nicephorus Callistus Xanthopulus XVIII 25: Migne PG t.147
col. 377 D; Th. S. V 12,12-13 /p.211, 31 et 212, 3/. vö.
G. Garitte, id. m. 417-419; P. Peeters, id.m. p. 123-124.

- 13 P. Peeters /id.m. 124/ feltételezi, hogy a vértanu halálának első évfordulójára, tehát 592 július 13-ra írta meg Stephanos püspök hagiografikus munkáját.

- 14 P. Peeters /id.m. 78/ és G. Garitte /id.m. 424/ feltevése szerint szír nyelvű volt Golinduch első életrajza.

- 15 Másképpen vélekedik Peeters /id.m. 103/, amikor Euagriost Stephanostól függő /"dépendu"/ szerzőnek mondja.-- Elentétben Euagriossal tényleg használta forrásként Stephanos hagiografikus írását a késői bizánci egyháztörténetíró, Niképhoros Kallistos Xanthopoulos a maga Golinduchról szóló elbeszélésében; erre mutatnak alábbiakban majd idézendő mondatai a XVIII könyv 25 fejezetében /Migne PG t. 146 col. 377 D/.

- 16 A felsorolásban nem szerepelnek azok az átirások ill. kivonatok, amelyeknek közvetlen előképe kezünkben van. Ilyenek Eustratios művének leszármazottai: Μαρτύριον τῆς ἀγίας μάρτυρος Γολινδοῦχ /Παπαδόπουλος-Κεραμεύς: 'Ανάλεκτα 'Ιεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας IV p. 351-356/; a görög synaxarium Golinduchról szóló bejegyzése /Synaxar. ecclesiae Constantinopolitanae, ed. Delehaye, col. 813-818/; a görög synaxarium megemlékezésének gruz átirása /K. Kekelidze, Etiudebi jveli k'art'uli literaturis istoriidan t. III, Tbilisi 1955, 249-250; Eustratios életrajzának gruz nyelvű metafrázisa /Kekelidze id.m. 235-248/.

- 17 S. Vailhé: Dictionnaire de la théologie catholique V /1913/ 1976 kk. ; P. Peeters, id.m. 79-93.

- 18 Papadopoulos-Kerameus, id.m. IV 149-174, V 392-396.
- 19 G. Garitte, id.m. 420, 422.-- P. Peeters /id.m. 81, 91-92/
602 januárja és novembere közöttre datálja a munka ke-
letkezését s megkockáztatja azt a feltevést, miszerint a
szent Ünnepeinek évfordulójára azaz 602 július 13-ra ké-
szült a panegirikus hangvételű szentéletrajz.
- 20 The Chronicle of John, Bishop of Nikiou. Transl. by
R. H. Charles, London-Oxford 1916, 155-156 /caput 96,
§ 1-6 et 14/; Jean de Nikiou, Chronique, Texte éthiopien
publié et traduit par H. Zotenberg: Notices et extraits
des manuscrits de la Bibliothèque Nationale XXIV, Paris
1883, p.526-528.
- 21 Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica I, Berlin 1958, 459; I. E.
Καραγιαννιδουλος, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, Θεσσαλο-
νίκη 1971, 174.
- 22 Migne PG t. 147 col. 377.
- 23 Kekelidze, id.h. /ld. feljebb 16 jegyz./ 210-227; G. Ga-
ritte, id.h. 426-440.
- 24 Id.h. 98.
- 25 Eustratius, Vita martyris Golinduch § 2 et 23-26 /p.151,
170-173/.
- 26 Peeters, id. h. 92-93.

- 27 Id. h. 98-99; vö. ugyanő, Les ex-voto de Chosrau Aparwez: *Analecta Bollandiana* 65 /1947/ 41.
- 28 Ilyent közül például Papadopoulos-Kerameus id.m. IV 351-356.
- 29 Már Peetersnek is némi fejtörést okozott /Sainte Golindouch 99/ néhány olyan részlet hiánya Theophylaktosnál, ami emberi számítás szerint Simokattés érdeklődési körébe tartozhatott. Így pl. historikusunk nem említi Golinduchnak a "Léthé" börtönben eltöltött 18 évig tartó raboskodását, holott a hírhedt perzsa börtönről más összefüggésben ír /III 5, 2-7/. Vagy nem említi azt, hogy Golinduchot ismerte Aristobulos, holott ez utóbbiról szintén szól Th. S. /III 3, 11/. De ugyanígy érthetetlennek látszik az is, hogy az eustratioszi életrajzban Golinduch mellett olyan nagy szerepet játszó Dometianosról /§ 2 et 21 p. 151, 169/ sem ejt egyetlen szót sem Th. S. ebben az összefüggésben, holott egyébként az 590-591-es eseményeknél Dometianosnak Simokattés történeti művében fontos szerep jut /ld. a Boor-Wirth-féle kiadás névmutatóját/.
- 30 Például Eustratiosznál /p. 155, 7-20/ a második látomás után, Theophylaktosnál előtte próbálja Golinduchot a keresztény hitvallástól eltéríteni a férje /p. 210, 26-211, 4/. Eustratiosznál /p. 165/ 18 évig tartó Léthé-börtönbeli raboskodás, egyéb viszontagságok, csodás kiszabadulás, stb. után érkezik Golinduch Nisibisbe, míg Theophylaktosnál /p. 211, 12-16/ a hosszú ideig /χρόνῳ πολλῷ/ tartó börtönélet előtt érkezik oda /mindjárt második látomása és férje megjósolt halála után/.

- 31 Lásd lejjebb 54 jegyz.
- 32 Lejjebb a 14 oldalon idézem a passzust.
- 33 Eustratiosnál /p. 154, 6-17/ nincs megnevezve Golinduch megkeresztelkedésének a helye. Legfeljebb annyiban egyezik Theophylaktos elbeszélésével, hogy Golinduch családi otthonától távol történt a dolog; vö. lejjebb 14 old.
- 34 Eustratios elbeszélése itt önmagában nézve is ellentmondásos. A következő paragrafusokban /p. 155-156/ ugyanis a férje által a nagykirálynak beárult Golinduchot az uralkodó azzal akarja a kereszténységtől eltéríteni, hogy felajánlja: feleségül veszi, amennyiben az asszony visszatér ősei hitére. Ilyen javaslatot, mint ezt a gruz nyelvű Golinduch-életrajz /VI 3 p.429, hozzá Garitte p. 408/ is mutatja, csak a korábban már megözvegyült Golinduchnak tehetett az uralkodó.
- 35 Ezzel jól összhangban áll a gruz Golinduch-életrajz részletesebb, teljesebb előadása. Lásd lejjebb 14-15 old.
- 36 Ezzel áll összhangban Niképhoros Kallistos Xanthopoulos /XVIII 25/ közlése: τῆλος ἐν Ἱεραπόλει γεγεννημένη, τὸν τῆδε βίον καταλιποῦσα... Ehbe az irányba mutat az is, hogy a hierapolisi püspök, Stephanos írta meg az első Golinduch-életrajzot /Euagr. VI 20; Niceph. Call. Xanthop. XVIII 25/ és ő gondoskodott a vértanu eltemetéséről is /Niceph. l.l./.

- 37 Golinduch előkelő származása, a többször ismétlődő látomás önkívületi állapotban angyal megjelenésével, a hosszú bebörtönöztetés, a kiszabadulás az angyal közbejöttével, a római földre érkezés, a jeruzsálemi zárándokut, a hierapolisi tartózkodás és az ottani Chosroésre vonatkozó jóslatadás mindkét műben egyaránt szereplő motívumok.
- 38 Id. h. 97-99, 101-104, vö. 113-117.
- 39 Analecta Bollandiana 74 /1956/ 405-440.
- 40 Anal. Boll. 74 /1956/ 426-440.
- 41 K. Kekelidze, Etiudebi jveli k'art'uli literaturis istoriidan t. III , Tbilisi 1955, 210-227.
- 42 G. Garitte, id.h. 406.
- 43 Sainte Golindouch 91-92.
- 44 Garitte, id. h. 420-422.
- 45 Sainte Golindouch 78.
- 46 Anal. Boll. 74 /1956/ 424.
- 47 Ugyanott 424-425.
- 48 Ugyanott 422.

- 49 Garitte, ugyanott 423-424.
- 50 Garitte, ugyanott 407-417.
- 51 Theophylaktosnak az a közlése, miszerint Golinduch megkeresztelkedése Nisibisben történt s a vértanu még elfogatásakor is ott tartózkodott /Th. S. V 12, 8-10 p. 211, 13-18/, nem szerepel a gruz életrajzban, sem a többi forrásban /egyik kutató sem nevezi meg vagy írja körül az említett események színhelyét/. Arra vonatkozóan, hogy miképpen kerülhetett a theophylaktosi elbeszélésbe Nisibis említése, lásd lejjebb az 56 jegyzetet. Egyetlen más forrásban, így a gruz életrajzban sem szerepel továbbá a Golinduch apjának a közelebbi rangjára utaló theophylaktosi adat /p.210, 14-15/; lásd ezzel kapcsolatosan az 53 jegyzetet.
- 52 A theophylaktosi elbeszélésnek az a részlete, amely szerint a Golinduch látomásában megjelenő angyal megígérte a férj hamarosan bekövetkező halálát /p. 211, 10-12/, csak a gruz verzóban lelhető még fel, éspedig tejesebb formában egy reálisnak látszó kerettörténetbe ágyazva /IV 5--V 2, vö. VI 3/.
- 53 A *παῖς* szó valószínűleg nem a perzsa papsághoz ill. annak egy rétegéhez való tartozást s ezzel együtt társadalmi rangot jelent az adott helyen, hanem arra utal csupán, hogy Golinduch tűzimádó perzsa családban született. Erre mutat Niképhoros Kallistos Xanthopoulos XVIII 25:Migne PG t. 147 col. 377/ közlése: *ἐκ παιδὸς γενόμενος Περσῶν*.

'Ασμοδὸν μὲν πατὴρ, μητὴρ δὲ Μυροδὸν' ἦτις κατὰ τὴν ἐκεῖνων θρησκείαν τὸ πῦρ σεβομένη Egyébként az apa rangjáról a következő mondatban külön szól Th. S.: az adószedés főfelügyelőjének titulálja. Ami ezt a tisztséget illeti, lásd A.Christensen, *L'Iran sous les Sassanides*, Copenhagen 1944, 108-109, 122-126. Persze a többi kezünkben lévő hiradások ennyire nem konkretizálják a leendő mártírnő szülőjének a társadalmi állását, csak előkelőségét hangsúlyozzák: a család állítólag magával a nagykirállyal is rokonságban állott /Fortitudo et certamen beatae Gulanducht II 1, cf. VI 2, VIII 3; Eustrat. § 3 p. 151, 17-18/.

- 54 Csak Theophylaktos írja le úgy Golinduch eksztázisát, hogy az étkezés közben jelentkezett. Ez a beállítás minden valószínűség szerint egy kis konfúzió eredménye lesz, amit Th. S. vagy közvetlen forrása követett el a stephanosi életrajz lerövidítése közben. Egyértelműen rávilágít erre a stephanosi hagyományt leghivebben őrző gruz szöveg. Elmondja ugyanis közvetlenül a látomás /III 4-7/ leírása előtt /II 3--III 3/, hogy Golinduch hadjáratból hazatérő férje keresztény hadifoglyokat hozott a házba, s ezek nem ették meg az áldozati állatok husát /"idolothytum" Garitte fordításában/, amelyet gazdáik adtak nekik s amelyből uraik fogyasztottak. Golinduchnak feltűnt ez s kérdezgetni kezdte a foglyokat, miért nem eszik meg azt, amit uraik megesznek. A foglyok ekkor megmondták, hogy azért, mert ők keresztények. S beszélni kezdtek a kereszténységről. Ezután tér át minden átmenet nélkül a gruz verzió Golinduch látomásának a leírására. Nagyon valószínű, hogy ilyenféle elbeszélés feküdt Th. S. vagy közvetlen előképének szerzője előtt s ez formálódott aztán

át úgy, mintha a látomás étkezés közben érte volna az asszonyt.

- 55 Hogy Theophylaktos illetve közvetlen forrása is tudott az angyal megjelenéséről Golinduch első látomása-kor, mutatja Th. S. p. 211, 7-10, ahol a vértanu második ekstázisáról szóló elbeszélésben ezt olvassuk :
 ἄγγελος ... κ δ λ λ υ αὐτῇ ἐδεῖκνυε.
- 56 Golinduch megkeresztelkedésének a helyét Theophylaktoson kívül egyetlen forrás sem nevezi meg, csupán annyi derül ki e híradásokból, hogy az esemény nem a martírnő lakóhelyén történt /lásd a gruz "Fortitudo beatae Gulanducht megfelelő helyét: V 1-5 p. 423-429; vö. Eustrat., Vita martyris Golinduch § 6 p. 154, 10-11/. Egyedül Simokattésnél szerepel Golinduch megkeresztelkedési helyeként Nisibis. A gruz és az Eustratios-féle életrajzban az elbeszélésnek egy más pontján fordul elő egy helynév ilyen változatokban: Nision /Fortitudo beatae Gulanducht II 1, XII 9, XIV 11, XX 2/, Νῆσις /Eustrat. § 16/, Νῆσις /Eustrat. § 18, 24/. Nision /Νῆσις/ nevű helységről, amely a szövegössze-függés alapján bizánci területre, Hierapolis vidékére képzelendő /Garitte, id. h. 412-414/, más forrásból nem tudunk. Amennyiben a gruz életrajz római földön fekvő Nisionja valóban Nisibistől különböző hely volt, úgy fel kell tételeznünk, hogy a görög fordító /avagy a kivonatoló/ számára semmitmondó, mert ismeretlen Nisiont kritikátlanul a jól ismert /de persze nem római földön lévő/ Nisibisszel cserélte fel. Ennek a névcserének a

nyomát látszik mutatni Eustratios szöveg hagyománya, amely először /§ 16/ Νίσιβος, aztán viszont /§ 18,24/ Νιζύβος névalakot ad. Simokatta /vagy közvetlen forrása/ felismerhette névösszecserélésből származó abszurditást, miszerint Nisibis római földön feküdt volna, s ennek kiküszöbölésére olyan eseményekkel társíthatta Nisibis városát, amelyek -- mint a keresztelés és a fogság -- a perzsa birodalomban zajlottak le.

57 Ellentétben a fentebbi /Th.S. p. 212, 14/ tágabb értelemben vett "tűzimádó, pogány" jelentéssel /53 jegyz./ itt a πυρος szó a keresztényüldöző zoroasztriánus papságra utal, amely különösen kegyetlenül /általában kinhalálal/ büntette az előkelő perzsák áttérését a keresztény hitre /vö. Th. S. V 12, 5 p. 211, 2-4; Menader Protector fr. 35a: Excerpta de sententiis ed. U.Ph. Boissevain p. 22/.

58 Lásd feljebb 56 jegyz.

59 Az itt szóban forgó két életrajz egyike sem nevezi meg a helyet, ahol Golinduch meghalt. Az előzmények alapján azonban mindkét mű elbeszéléséből arra lehet következtetni, hogy ez az esemény Hierapolisban történt. Niképhoros Kallistos Xanthopoulos ezt egyenesen meg is mondja /XVIII 25: Migne PG t. 147 col.377 D/. Vö. Garitte, id. h. 417-419; Peeters, Sainte Golindouch 123-124.

60 A Stephanos-féle életrajz görög verziójának a meglétét

mutatja az is, hogy Niképhoros Kallistos Xanthopoulos a XIII-XIV században a hierapolisi püspök hagiografikus műve alapján írt. Erről lásd lejjebb a 17 oldalt és a 64 jegyzetet.

- 61 Historia ecclesiastica XVIII 25: Migne PG t. 147 col. 377.
- 62 Idézi feljebb a 20 jegyzet.
- 63 G. Gentz, Die Kirchengeschichte des Nicephorus Callistus Xanthopulus und ihre Quellen, Berlin 1966, 171-181, 186-190.
- 64 A Stephanos-féle életrajzra utaló adatot Euagrios egyháztörténetéből /VI 20 p. 235, 8-9 ed. Bidez et Parmen-tier/ is vehette Niképhoros, de a szent eltemetésére vonatkozó közlés már nem szerepel Euagriosnál. Ezt ugyanúgy mint magát az életrajzot máshonnan kellett vennie. A legvalószínűbbnek az látszik, hogy egy kútfőből, a Stephanos-féle szír mű görög verziójából merített. /esetleg egy közvetítő forrás közbejöttével/ Niképhoros a maga Golinduch-életrajzának a megírásakor.
- 65 Így arról, hogyan reagált Golinduch férje az asszony látomására. Meg arról, hogy egy újabb ekstázis alkalmával az angyal megjósolta férje hamarosan tényleg be is következő halálát. Végül arról, hogy az említett haláleset után sor került Golinduch megkeresztelkedésére /p. 210, 26--211, 16/. Az utolsóként említett esemény

lényege /Golinduch kereszténnyé válása/ persze beleérthető Niképhoros τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μετὰ τὰ μυστήρια kifejezésébe is.

- 66 Elképzelhető, hogy e ponton Th. S. /vagy közvetlen forrásának szerzője ?/ földrajzi és történeti megfontolásból tudatosan mellőzte ezeket az adatokat Kirkénsion és Daras együttes említése miatt. Daras /Anastasiupolis/ összekapcsolása a tőle légvonalban is több száz kilométerre fekvő másik határerőddel, mint ahová római földre menekülésekor Golinduch érkezett, joggal tűnhetett hibásnak historikusunk szemében. Különben 590 táján, amikor a vértanu bizánci földre jött, Daras aligha szolgálhatott volna egy perzsa menekült számára biztonságos helyül, minthogy 573 novembere óta perzsa kézen volt s 591-től vált csak ismét a keletrómai birodalom részévé /vö. pl. Th. S. V 3, 10/. Daras szerepeltetése az adott összefüggésben ellentétben áll a többi Golinduch-életrajz adataival is, amelyek szerint a vértanu az Eufráteszen átkelve Hierapolisba érkezett /Fortitudo beatae Gulanducht XII 9 s hozzá Garitte id. h. 412-414; Iohannes episcopus urbis Nikiu 96, 4, p. 155 transl. Charles/. Ezzel a hiradással csak az Eufrátesz parti Kirkénsion említése állhatott összhangban. Daras feltehetőleg ugy szerepelhetett eredetileg, mint ahol a bizánci birodalomba érkezése előtt megfordult vagy áthaladt a martirnő; s ez torzulhatott Niképhorosnál /vagy közvetlen forrásánál/ annak állításává, miszerint Darasban immár keresztény földön járt Golinduch.

- 67 Th. S. /p.211,31-32,3/ a vértanu hierapolisi tartózkodásának az elbeszélése kapcsán szól arról, hogy Golinduch sok mindent megjósolt abból, ami Chosroésszel utóbb megtörtént. Erről Niképhorosnál semmi említést nem találunk, de a csodatevő szent jósképességéről nála is olvasunk /XVIII 25/: πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀπορρητῶν ἐπεσέφησε, τὸ προορᾶν εἰληφύτα χρόνῳ ἀπὸ θεοῦ.
- 68 Bár Th. S. *expressis verbis* nem mondja ki, de szavai úgy érthetők, hogy Golinduch Hierapolisban halt meg. Vö. feljebb 59 jegyz.
- 69 Sainte Golindouch 101-102.
- 70 *Analecta Bollandiana* 74 /1956/ 423.
- 71 A nikiui Iohannesnél szereplő adat, miszerint Golinduch nesztoriánus volt /96,6 p. 156 transl. Charles/, nem olvasható ugyan Theophylaktosnál, de az a körülmény, hogy az asszony Nisibisben lett keresztény, Theophylaktosnál /p. 211, 13-16/ szinte biztosan azt jelenti, mintha nesztorianizmusára utalna. Simokatta bizonyára azért tartózkodik ennek kerekén történő kimondásától, mert általában mélyen hallgatni igyekszik a keresztény világot egymással ellenséges /dúofizita, monofizita, nesztoriánus/ irányzatokra osztó szkizmákról s az ezekkel kapcsolatos fájó problémákról. Hérakleios császár és Sergios konstantinápolyi patriarcha az elmentéteket elsimítani szerették volna; a historikus patrónusainak ezt a békéltető politikáját szolgálhatta hallgatással mellőzve a kereszténység megosztottságának

a jelenségeit.-- Nikiui Jánosnak azon közlése, amely szerint Golinduchot Hierapolisban gyakran meglátogatta a menekült Chosroés s tudakolta a vértanútól, mit hoz számára a jövő /96, 4 et 14 p. 155-156 transl. Charles/, szintén összeegyeztethető Theophylaktos elbeszélésével. Simokattés persze Golinduchnak Chosroés trónvesztéséről és meneküléséről mondott jóslatait emeli ki történeti művében s nem a szentnek a személyes találkozásait emlegeti a perzsa nagykirállyal.

- 72 Így például a nikiui püspök semmit sem ír Golinduch származásáról, előkelő férjéről, többször ismétlődő eksztázisairól, férje halála utáni megkeresztelkedéséről Nisibisben. Nem említi, miért került fogságba a szent asszony, s nem beszél a vértanu jeruzsálemi útjáról sem.
- 73 Így kitér arra, hogy Golinduchot a nyakára helyezett lepecsételt bilincstől egy angyal szabadítja meg /96, 2-4/. Közli, hogy a csodás kiszabadulás után az asszony az Eufráteszen átkelve római földre érkezik s Hierapolisba megy /96, 4 p.155 transl. Charles/. Tudósít arról, hogy Hierapolisban a vértanunő találkozik Dometianossal, a császár rokonával, s ez a főpap beszámol Golinduch sorsáról Maurikiosnak /96, 5 p. 155 transl. Charles/. S végül szól a császárnak Golinduchot Konstantinápolyba hívó üzenetéről.

Teresia Olajos

QUO EX FONTE THEOPHYLACTUS

SIMOCATTA NARRATIONEM DE

SANCTA GOLINDUCH HAUSERIT

Sancta Golinduch mense Iulio a. 591 mortua est /P. Peeters, Saint Golindouch: Analecta Bolland. 62, 1944, p. 74/. Memoriam mulieris inclutae litteris mandasse Stephanum episcopum Hierapolitanum Euagrius /Hist. eccl. VI 20/ docet. Qui tamen ipsam vitam a Stephano compositam ante editionem operis sui /a. 593/ vix legere potuit. Nam, si legisset sive in opere Iohannis Epiphaniensis longiorem narrationem de martyre reperisset, eam certe in historiam suam ecclesiasticam inseruisset. Ita ne ea quidem, quae apud Theophylactum Simocat- tam /V 12/ uberius descripta de sancta Perside leguntur, ad opus historici Epiphaniensis referri possunt.

Ea, quae Theophylactus de conversione et martyrio matronae orientalis exponit, illaque, quae Eustratius /ed. A. Papadopoulos-Kerameus, 'Ανδλεκτα 'Ιεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας IV, 1897, p. 149-174, V, 1898, p. 392-396/ de iisdem rebus profert, saepe inter se repugnant. Neque igitur vita Eustratii Simocatta usus est de rebus gestis sanctae Golinduch scribens.

At ea, quae apud Theophylactum et in biographia Iberice scripta /G. Garitte: Analecta Bollandiana 74, 1956, p. 405-440/ leguntur, plerumque inter se congruunt. Fons autem vitae Ibericae secundum Gerardum Garitte opus hagiographicum Stephani fuit. Quamobrem etiam Theophylactus e narratione Stephani hausisse videtur. Stephanus, sicut conici potest, opus suum Syriace scripserat. Graeci autem auctores -- praeter Theophylactum etiam Iohannes episcopus urbis Nikiu /96, 1-6 et 14/ et Nicephorus Callistus Xanthopulus /XVIII 25/ -- versionibus Graecis fortasse abbreviatis usi sunt.

Redactio Iberica operis Stephani res historicas
clare et accurate refert. Igitur Simocatta fontem
optimum sibi delegit, certe meliorem vita Eustratii
flosculis obruta.